

Franse invloed op ons taalgebruik en dialect

De Franse periode heeft op verschillende gebieden haar sporen in onze regionen nagelaten; denk aan de invoering van de burgerlijke stand, de belastingen en de militaire dienst. Met oorlogsvoering moet je manschappen hebben, die ook weten te vinden en er is veel geld nodig. Met de belasting op deuren en vensters (*impôt sur les portes et fenêtres*) betaalden huiseigenaren op basis van het aantal deuren en ramen van hun woning. Overheid en belastinginspecteurs gebruikten dit aantal als een handige maatstaf voor de grootte en de waarde van een pand, zonder dat ze de woning hoefden te betreden. Menig raam en deur werd in die tijd dichtgemetseld om minder te moeten betalen. Inmiddels is deze belasting al lang afgeschaft (1926); nu kennen we de OZB.

Die goede administratieve huishouding sindsdien is nu wel fijn voor het stamboomonderzoeker. Je bent zo een eind op weg. Terugzoeken tot 1800 is 'unne katterpis', een kleinigheid. Ook werd hier het decimale stelsel ingevoerd en lengte- en inhoudsmaten. Zo herbergt Parijs nu de standaardmaat van een (1) meter.

Als er vreemden voor langere tijd hier rondwaren dan ligt het voor de hand dat je die vroeg of laat ontmoet omdat je naar hun pijpen dan moet dansen en men wil dat je je aan hun regels en reglementen onderwerpt.

Taal is daarbij een belangrijk communicatiemiddel. Dat je dan woorden en uitdrukkingen van elkaar overneemt en dat die daarna nog lang blijven hangen is vanzelfsprekend. Ga maar na: als je zelf op vakantie gaat in een vreemd land dan is het toch handig als je 'een woordje buitenlands' spreekt. In de Nederlandse taal en de spreektaal, het dialect, zijn daar genoeg voorbeelden van te noemen: militair, garage, bureau, lingerie, portemonnee, pantalon, abattoir, trottoir, directoire, peignoir, maillot, cotelette om maar eens wat woorden op te noemen.

"Je Maintiendrai", "ik zal handhaven" onder het Nederlandse wapen is heel helder Frans.

Lodewijk Napoleon zet in 1806 zijn handtekening onder de onderwijswet. Nederlands is de voertaal en het spreken van dialect is verboden. In 1807 bepaalde hij dat correspondentie, rapporten en berichten van officiële aard in het Nederlands geschreven dienden te worden. De Franse woorden autobiografie, pantalon en elementair dateren uit de periode 1809 toen Lodewijk door Brabant een rondreis maakte en terloops en toevallig ook Vorstenbosch en Nistelrode aandeed. Tijdens die reis toonde hij aan een serieuze belangstelling te hebben voor de bestuurders en de bevolking. Hij hakte knopen door, bemiddelde vaak en stelde ook beslissingen uit. Ook kwamen tal van thema's aan de orde. Voorbeelden zijn de innovatieprijs, de versterking van stedenbanden, decentralisatie van bestuur, dubbelkerken (protestanten / katholieken), het recht op borstvoeding en de positie van minderheden. Hij legde de basis voor het moderne koningschap. Door de grote druk van zijn broer moest hij in 1810 het veld ruimen.

Latijn waren we al gewend van de katholieke scholen en een overstap was snel gemaakt. Destijds waren er veel Latijnse en Franse scholen. Frans was tot in de tweede helft van de twintigste eeuw de tweede taal en in Maastricht lang de eerste taal. Onderricht in het Frans was heel normaal en daarmee had je gemakkelijk toegang tot hogere kringen. In steden en dorpen bleven we dialect spreken.

De Broeders van de Christelijke Scholen zijn een katholieke onderwijsorde, die in 1680 in Reims Fr. werd opgericht door Jean Baptiste de la Salle. Deze stichter (1651-1719) werd in 1900 heilig verklaard en hij is de patroonheilige van de leraren. Zelf heb ik nog 1 jaar (Franse) les gehad van broeder Wilhelmo op de ULO in Heesch. Daar hadden deze broeders toen een *dépendance* (1930-1972).

De Nederlandse taal heeft ook haar sporen in het Frans nagelaten: woorden als **bière (bier)** en **boulevard (bolwerk)** hebben hun wortels in het Nederlands.

In het dialect zijn meer woorden van Franse oorsprong bewaard gebleven dan in het Nederlands.

In de Brabantse dialecten kennen we o.a.:

- **Petòzzie / Petazzie** : Fr. *potage*; dikke soep of stampot.
- **Verket**: vork Fr. *fourchette* (vork).
- **Fallie, falie** rouwsluier (6 weken), ook bij de kerkgang gedragen Voile=kerkgang
- **Klazzineere** = gewichtig praten Fr. *collationner*
Lammineeren = drinken, flink innemen Fr. *lamper* naar binnen gieten, *lampée* flinke slok, teug
- **Sneeveld** = jenever Fr. *genièvre*
- **Kontent** Fr. *content* tevreden zèn
- **Korset, corset corselet** Fr. lijfje, klein harnas
- **Lanteire** = lantaarn Mi unne lanteire moeten gaon zuuke = zeldzaam zijn.
Van de lanteire gaon = zich snel uit de voeten maken Fr. *Ventre a la terre* = in vliegende vaart
- **akkerdeere** (Fr. *accorder* overeenkomst, harmonie) = goed samengaan, met elkaar overweg kunnen saame akkerdeere, goewd heendoen mi mekare
- **ammezuur** embouchure mondstuk = aanzetting v.e. blaasinstrument aan de mond. Spirit, inspiratie, de juiste mondzetting
- **apperensie** maken = aanstalten, voorbereiding (*apparence*: schijn, uiterlijk, voorkomen)
- **affesere** (Fr. *avancer*, opschieten)
- **ammezuur** (Fr. *embouchure* = mondstuk v e blaasinstrument)
- Polis Fr. *assurance*, verzekering. d'n brandastransie is wer omhog gegaon
- **Strant** zèn, astrant, vrijpostig. Fr. *assurant* = brutaal
- **Bambezjoere** = plezier maken, pierewaaien, boemelen = bambocher Fr. aan de zwier zijn
- **Bezjoere** = bonjournen, laten barsten. Van Dale kent iemand eruit bonjournen. In Frankrijk is bonjournen overigens een welkomsgroet.
- **Bratse**, prakken, alles durin gebrats, brasser Fr. *brouwen*, omroeren, mengen
- **Brocante**, brocanterie tweedehands goederen, rommelmarkt, curiosa
- **Aonrikkemedere**: Afgeleid van Fr. *recommander*, betekent aanbevelen. Foutieve combi van *recommanderen* Fr, en *aanbevelen*.
- **Oppeszaard** Fr. *par hasard* waarschijnlijk. 'T Zal oppeszaard wel gaon regene want de locht eurt zo aon (wordt zo zwaar).
- **Orte** = kladden maken Fr. *ordure* = vuil(nis)
- **Pront** = netjes, keurig, precies. Hij is aalt pront op tijd Fr. *Prompt*
- **Verinnewere / Vernuweere**: Afgeleid van Fr. *avaries* (beschadigen), kapotmaken of vernielen.
- **Verbellemonde** = verwaarlozen, slecht beheren, verprutsen en komt uit het Vlaams dialect
- **Meutel, vermeuteld** = door houtworm aangevreten zijn Fr. *mutiler* verminken, verwonden, beschadigen
- **Kaskenade (veil hebbe)**: Afgeleid van *gasconade* Fr., betekent bluf, grootspraak, kapsones of opschepperij; d'n dieje he veil kaskenade veil.
- **Allez / Alez**: Veelgebruikt als "kom op" of "hup" (uit *allez!*).
- **Meepersant**: en passant, in het voorbij gaan, ook wel
- **Impesant**: *empassant* Fr. gao impesant efkes naor Hès Timmers es ge toch naor turrep gaot
- **Saluu / Salukes**: Afscheidsgroet, afgeleid van Fr. *salut*. Nou, salut dan mar wir. Afscheidsgroet.
- **Sjans hebbe en op sjans zen (op vrijersvoeten zijn)** Fr. *Chance* = kans maken **Sjanternel (= ook van huis gaan)** Zè is un rêts een, ze is alle woensz'ge op sjanternèl. Fr. *Chanterelle* = lokvogel
- **Tis één tut mèm**: Verbastering van *tout de même*, betekent "het is allemaal hetzelfde".

- **Bezjoere:** Van *se gâcher* of *bouger*?, betekent "laten barsten" of iemand de laan uitsturen, verplaatsen
- **Tourlejouren = tous les jours** = alle dagen wir ' op oew gemak rondtrekken '

Toerlezjoere is uitgaan, plezier maken, het geld laten rollen. Toerlezjoere is gevormd uit de Franse zegswijze *tous les jours* voor "alle dagen", dus "iedere dag". Waarschijnlijk hebben andere woorden zoals *tour* voor een ronde en *bambesjoere* uit het Franse *bambocher* voor uitgaan en plezier maken invloed gehad op de vorming van *toerlezjoere*.

Het hier populaire kaartspel **rikken** levert in het Meierijse dialect woorden op die teruggaan op het Frans: **meleur** (ongeluk, drie azen, *malheur* Fr.), **piek** (een slag halen, *piquer* Fr.), **mizère** (geen enkele slag halen, *misère* Fr., ellende) en **affendans** (negen slagen halen, Fr. *abondance*, overvloed).

Misschien heeft dat kaartspel **meepersant** (en *passant*) de vloekwoorden die vanuit het Frans voortleven in de Brabantse dialecten gebracht, zoals *sakkerdjuu* en *nondejuu* (*sacré Dieu*); *nom de Dieu*), *sakkerdomme*, *sakkerhel*, *sakkerloot*, *verdjuu*, *tjuu* en *gortvernondejuu*, enz. vloeken met die kom sa (*si comme ça*), indrukwekkende krachttermen.

Kappetunie is het oude dialectwoord voor de boekenkaft. Het is waarschijnlijk verwant met Fr. *couverture* (boekomslag) en Latijn *cooperire* (bedekken), maar wellicht ook met *capiton* (opvullen). **Capuchon**. Fr. *capuche* = regenkapje, dit opzetten als hoofdbedekking. Ook de dop v.e. pen.